

Politikai
röpiratok,

60.

60
463

TISZA KÁLMÁN

B E S Z É D E

az országgyűlés 1875. február 3-dikán tartott ülésében.

1

9.

BUDAPEST.

LÉGRÁDY TESTVÉREK.

1875.

6127.2 0076 4947

DE BALLAGI GÉZA.

Tisztelt ház!

Midőn a jelen szőnyegen forgó nagyfontosságú kérdéshez hozzászólni magamat elhatároztam, feltettem magamban, hogy állhatatosan tartózkodni fogok mind a recriminációktól, mind a polemiától. Tettem ezt pedig azért, mert meggyőződésem, hogy ma nem a kedélyek ingerültségére, de arra van szükségünk, hogy a legnyugodtabban, leghiggadtabban beszéljünk arról, mik lennének a teendők állambáztartásunk s egyáltalában viszonyaink rendezésére; mert hiszen ezen viszonyokat rendezni kell, bármik legyenek is az okok, melyeknél fogva a zavarokba beletutottunk (Helyeslés): és ezen feltevésemben, hogy a recriminációktól tartózkodni fogok, egyáltalában nem zavar meg még az igen t. közgazdászati miniszter urnak a múlt ülésben tartott beszéde sem. Sőt polemiába nem fogok azon beszédnek daczára is általában bocsátkozni, csakis egy-két észrevételt vagyok kénytelen tenni a t. miniszter ur által elmondott olyan dolgokra, a melyeket általában hallgatással mellőznöm még sem lehet.

A t. miniszter ur előadván, mennyire nem volna helyes és nem helyes ma recriminációkba bocsátkozni, egész beszédének egy jelentékeny részével provokálta a recriminációkat. Ugyanis elkezdvén variálni a régi népdalból ismeretes azon themát, hogy „nem vagyok én oka semminek“, (Derültség balfelől) igyekezett bebizonyítani, hogy a miniszterium nem oka semminek, hanem oka mindennek a törvényhozás és első sorban a képviselőház.

Mert recriminálni nem akarok, nem fogom vitatni ezen állítása alaposágát a tényekkel szemben, de meg kell hogy jegyezzem, hogy ezen állításában egyfelől a parlamentáris felelős kormányzat természetszerű helyzetének nem értését látom. (Helyeslés balfelől) és másfelől látok benne nagy méltánytalanságot, nem annyira és nem főleg az ellenzék, mint épen az igen t. fuloldal irányában. (Helyeslés a baloldalon. Igaz! Ugy van!)

Nem értését a parlamenti miniszteri felelősség elvének, mert ha van valóban parlamenti felelős miniszterium, akkor bármi mulasztassék el, bármi történjék, a mi nem helyes, első sorban mindig őt illeti a felelősség, mert a miniszteriumnak, a mely helyzeténél fogva a legjobban tartozik a dolgokat ismerni, kötelessége, ha olyan akadályoztatik meg, a mit megteendőnek tart, vagy olyan indítványoztatik, a mit az országra

nézve károsnak tart, egész tekintélyének súlyát latba vetni és ha nem sikerül azt eszközölni, a mit jónak tart, kötelessége inkább megválni hivatalától. (Helyeslés a baloldalon.)

A mely perczben vállalkozik arra, hogy kormányozzon tovább, mindamellett, hogy bizonyos dolgok nem történnek, vagy kormányozzon tovább mindamellett, hogy bizonyos dolgok történnek, a felelősség sulya első sorban őt kell hogy terhelje. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

Azt pedig, hogy igen t. miniszter ur mintegy önelégülten mutatott arra, hogy hiszen így érzi ezt az ország is, hogy hisz az országban nem a miniszteriumot, hanem a képviselőházat, a parlamentet támadják meg, hogy ezt egy alkotmányos miniszter az önelégültségnek egy nemével tudja mondani, nem akarom megnevezni az igazi szót, de igen csodálatos dolognak tartom. (Ugy van! balfelől.) Ha így volna, azon alkotmányos miniszternek szomorkodni, busolni, nem örülni kellene, és minden tehetőségével oda kellene hatni, hogy az megszűnjék, mert ha Magyarország egyszer már oda is el fogunk jutni, — s megengedem, azon ut, melyen önök haladnak, oda is elvezethet még, — hogy a parlamentarismus, a parlament tekintélye elvész, akkor azután Magyarországon lehet minden, de alkotmányosság nem lehet. (Élénk helyeslés balfelől.)

De méltatlan is, mint mondom, a t. miniszter urnak nyilatkozata, és méltatlan főleg a t. tuloldal irányában: mert ha a parlamenti rendszer szerint a többségből kormány alakul, mi természetesebb, minthogy azon többség, bizván a kebeléből alakult kormánynak nemcsak hazafiságában, de belátásában is, bizalmánál fogva a mulasztásokra éppen úgy, mint a teendőkre nézve követni fogja a kormányt; és akkor azután, midőn a bajok előállottak, azt mondani: hisz nem mi vagyunk okai a bajnak, hanem te országgyűlés és — természetes a többség adván a döntést első sorban — „te többség, miért szavaztad meg, a mit mi megszavaztatni akartunk“, igen furcsa eljárás. (Élénk helyeslés balfelől.)

Igaz, más oldalról azt lehetne mondani, és lehetne azon szemrehányást tenni a t. többségnek, miért támogatta oly soká azon kormányt, amely ide vezetett, (Ugy van! balfelől) de hogy ezt miniszter mondja, ez ugyan megfoghatatlan; sokkal több joga volna azon többségnek mondani azt: „mi támogattunk nehéz körülmények közt önfeláldozással, számoljatok most róla, hova vittétek az országot, és hová vittétek saját pártunk tekintélyét?“ (Ugy van! balfelől. Mozgás, zaj jobbfelől.)

Még csak egyre akarok így külön reflectálni, a t. miniszter ur előadásából.

Beszédének egy másik részében, és kétszer is visszatérve rá, azt mondta a t. miniszter ur, hogy a felföld nagy adót fizet,

az alföld kis adót fizet s a felföld mégis pontosan teljesíti kötelességét, az alföld nem teljesíti kötelességét.

Már uraim, hogy hogy lehet épen a miniszter feladata oda hatni akarni, hogy egyéb bajainkhoz még hozzájáruljon az ország egyik részének a másik része elleni ellenséges indulatja, azt nem értem, (Közbeszólás balfelől: Ez lázítás. Divide et impera!) de t. ház, ha meggondolom, hogy a felföld lakóinak nagyobb része nem magyarajku, az alföld lakóinak legnagyobb része magyarajku, mi lesz ebből a levonható következtetés? Az, hogy ime még egy miniszter is megmondta az országnak, hogy Magyarországon a nem magyarajkuak jobban vannak adóval terhelve, mint a magyar ajkuak. És mi lesz a másik következése? Az, hogy azt fogják mondani: ime ezek magyar államot akarnak feuntartani, és kisül, hogy a nem magyarajkuak azok, a kik teljesítik az állam iránti kötelességüket. (Igaz! Igaz! balfelől.)

Mennyiben van az adóra nézve igazsága a t. miniszter urnak, reményilem, a nemsokára munkába veendő kataszteri munkálatok ki fogják mutatni. — Eredetileg bajos azt hinni, hogy azok, kik az adót az 1849-ki események után kivetették, részrehajlók voltak a magyar faj iránt. (Felkiáltások: Ez igaz!) Azonban t. ház, bármint legyen is az, vajjon ezen oly nagyfontosságú kataszteri munkálat iránti hitet fogja-e az nevelhetni, ha a kormánynek egy tagja már előre rámutat, — még pedig adatok nélkül, — hogy hol kell leszállítani, hol kell felemelni az adókat, és vajjon a bizalmat emelheti-e az, mikor az ország közgazdászati minisztere, midőn a földadóról beszél, mindenütt a talaj minőségét hangoztatja csupán, úgy látszik nem tudván, vagy tudni nem akarván, hogy a mezőgazdasági jövedelemnek nem egyedüli factora az, de igen fontos factorai a népességi s hazánk különböző vidékein főleg az éghajlati viszonyok. (Helyeslés).

Valóban t. ház, mindaz, hogy recriminációkat provokált a t. miniszter ur, mind különösen az, mit az adókra nézve elmondott, vagy nem bír semmi megfogható indokkal és értelemmel, vagy indoka és értelme nem lehet egyéb, mint ily úton szerezni meg az egy pártban sem nagy lelkesedést szülő javaslaik számára a többséget, és talán szerezni majd meg — mert messze jár a t. miniszter urak korteskedő esze (Dertiltés a baloldalon) a jövő választásoknál is, midőn egyfelől a felföldnek megmondták: „ime itt vagyunk mi, kik segíteni akarunk bajaidon“, az alföldet pedig megfenyegették: „siessetek a mi zászlónk alá, mert ha ismét ellentünk fogunk benneteket látni, meg fogjátok járni!“ (Élénk tetszés a baloldalon).

Úgyes kortesfogás-e ez, nem tudom, de hogy nem hazafias eljárás, azt tudom. (Élénk helyeslés a baloldalon).

Ezzel, t. ház, bevégeztem beszédem polemikus részét, s ha más, némely a házban hallottakra lennének is észrevételeim, a

mennyiben azok a dolog lényegére tartoznak, úgy gondolom, indirekte beszédem folyamában is megadhatom azokra a feleletet.

Most a t. ház engedelmével legelsőbbben is feladatombnak tartom indokolni azt, miért nem fogadtam és fogadom el a költ-ségvetést a részletes tárgyalás alapjául, (Halljuk!) és a mi itt szóba jött, ezzel kapcsolatosan jelezni fogom álláspontomat az adójavaslatokra nézve; továbbá elmondandom röviden nézetemet, mely utat látnék a rendezés iránt követettni jónak, és végül, mert mindenki által érintetett, ki fogok terjeszkedni a pártviszonyokban rejlő akadályokra és bajokra is. (Halljuk! Halljuk!)

Előre is kénytelen vagyok megjegyezni, hogy én tőlem se várjon a t. ház valami bűv-, valami csodaszert. Oly bajok, mint a mostaniak, sem egy csillagnak hangzatos tüntetése, sem bűvszerek ígérgetése által nem orvosolhatók. Itt komoly megfontolás, itt komoly munka kell.

A másik, a mit meg kívánok jegyezni, az, hogy midőn tárgyilagosan bár, de a helyzetről beszélve, kénytelen leszek bizonyos hibákra reá mutatni, igen jól tudom, hogy közvetlenül mindannak, a mi helyzetünkben rossz van, nem épen a jelen kormány férfiai egyedül az okai, sőt tudom azt is, hogy a t. pénzügyminiszter urat a helyzet rosszságáért nem, csakis az abból való kiszabadulásra szerintem helytelenül, és nem eléggé érelyvel tett műveleteiért érheti felelősség, de nem distinguálhatók minduntalan, mert különben is, bár az egyének változtak, 1867 óta a kormány mindig egy volt (Ugy van! a baloldalon) és egy volt annak — mint a közzgazdászati miniszter ur mondotta — láncozatos politikája. (Helyeslés és derűtlenség balról).

Én, t. ház, elismerem ma is, hogy rendszeres, valódi parlamenti viszonyok közt, ha semmi különös ok más eljárást nem követel: a budgetet a részletes tárgyalás alapjául el szokás és kell fogadni. Tovább megyek; teljesen rendszeres parlamenti viszonyok között, ha bizonyos körülmények mást nem követelnek, még az appropriatio sem szokott megtagadhatni, nem azért mintha az egyiknek vagy a másiknak megtagadása azt mutatná, hogy a ki azt megtagadja, nem akar az ország ügyeiről gondoskodni, de azért, mert mindenik párt azon álláspontot szereti megtartani, hogy még ha más pártból alakul is a kormány, szavazatával a kormányzat lehetővé tételéhez járul. Nagy gyakorlati hordereje nincs ennek, mert hisz a gondoskodás megtéti, ha fennmarad a kormány s megtéti, ha megbukván a kormány, más kormány alakul, mert ugyanazok, kik az egyiknek megtagadták, meg fogják szavazni a másiknak. Én tehát e tételnek elméleti helyességét határozottan elismerem és hozzá teszem még a gyakorlatra vonatkozólag, hogy igen jól tudom, hogy szoktak másutt a budget vita folyamán is a kormányok megbukni, de nem a budget részletes tárgyalásul elfogadás vagy el nem fogadás alakjában

szokás ott a kérdést felvetni, hanem vagy egyes fontosabb propositionál, vagy olyankor simplex bizalmatlansági indítvány folytán szokott ez megöртénni. De vajjon ily rendszeres parlamenti viszonyok között élünk-e mi?

Én az tartom, t. ház, hogy nem. Már maga az, a miképen a lánczozatos politikát követő ministeriumok 1867 óta megmaradtak és mégis folyvást változtak vagy folyvást változnak — ha tetszik és mégis megmaradtak, mutatja, hogy nálunk valódi parlamentarismus, valódi felelős parlamenti kormány nincsen, hanem van egy dicasterialis rendszer, csakhogy az egyes osztályok fejeit ministereknek hívják (Igaz! balfelől), mert parlamenti kormányforma mellett valóban lehetetlen, hogy annyi kormányférfi, annyi minister egyenként bukóssék ki a ministeriumból és foglaljon szépen helyet successorainak háta mögött. (Tetszés balfelől.) Ebben tagadhatatlanul nagy és komoly baj is fekszik, mert kormányférfiak mindenütt a világon lejárják magukat bizonyos idő lefolyta alatt, csakhogy ott, a hol valódi parlamentarismus van, a magát lejárt kormányférfi, ha különben tehetséges és jóra való ember, mintegy megifjodik az oppositio kebelében, (Élénk tetszés) és pár év múlva ő lesz ismét a helyzet igényelte ember; míg nálunk ennek lehetősége tökéletesen el van zárva. (Ugy van! balfelől. Mozgás jobbfelől.)

Ha kellene még bizonyíték arra nézve, hogy nincs valódi parlamentarismus, behozhatnánk arra nézve ezt a t. közigazgatási minister ur tegnapelőtt tartott beszédének azon része, melyre már az imént reflectálni bátor voltam. De más oly nyilatkozatok is, melyek a baj okául felhozattak, mondatván, hogy a baj oka az, hogy a mi másutt nem szokott történni, nálunk a ház szavazott meg költségeket, törölt tedczeti tételeket, határozatokkal utasította a ministeriumot.

T. ház! Valjon, ha a házban helytelenül történtek a költségvetés felemelését célzó indítványok, nem lett volna-e helyén és idején ezekkel ép úgy, mint a fedezeti kérdésekkel szemben az ezek veszelyességét látó miniszteriumnak azt mondania, hogy ez így nem mehet, így nem vállalják el a felelősséget. Minthogy ezt nem tették és ma panaszkodnak, ez ellen implicite azt mondván: ime, ismét nem a miniszterium, de a ház oka a bajoknak, ez szerintem erős jele az igazi parlamenti kormányzat hiányának. (Ugy van! balfelől.)

Legyen szabad még egyet megjegyezennem azon bűnös határozatokra vonatkozólag. Igaz, a pénzügyi bizottság initiált, a ház hozott határozatokat, de a t. tuloldalnak egy tagja, ki a t. kormányt a vita kezdetén oly erélyesen támogatta, hogy mint a magyar alföldön mondani szokták, jóformán helyben hagyta (Derültség), igen helyesen jegyezte meg, hogy hozattak ugyan határozatok, de sohasem hajtottak végre. Már kérem, hogy le-

hetnek a baj okai azon határozatok, melyek soha végre nem hajtottak? (Élénk derűtség.)

Akkor tehát, ha nincs valódi parlamenti kormányzat, az ellenzékétől nem lehet azt követelni, hogy csupán a teoriák iránti szeretetből úgy intézze lépteit, mint azokat a legrendszeresebb viszonyok közt intéznie kell. Rendkívüli viszonyok közt rendkívüli eszközökhöz szükség nyulni.

De van ezeknél egy sokkal nagyobb ok, és ez az, hogy mindenki, a ki még felszólalt, helyesen hangoztatta — egyetértett velök — hogy nekünk vesztegetni való időnk nincs, hogy nekünk minél előbb a tervszerű működés terére kell lépni. Ha már most t. ház, valaki meg van arról győződve, a mint kénytelen vagyok őszintén kimondani, hogy én meg vagyok arról győződve, hogy a jelenlegi t. kormány, itélve eddigi eljárása, eddigi nyilatkozatai folytán, nem fogja ezen tervszerű, erélyes működést kezébe vehetni, nem fogja az országot a bajokból kivezetni, akkor az első alkalmat meg kell ragadni arra, hogy megkísértessek ezen kormánynak mással való felcserélése. (Élénk helyeslés balfelől.) Már pedig ha tekintem e kormánynak eredetét és azóta folytatott működését, nem tagadhatom, hogy bizalmam aziránt, hogy a bajokból kivezethessen bennünket, tökéletesen elenyészett.

A t. kormány megalakult akkor, midőn már mindenki felébredt — s itt ismét egy t. szónok szavait idézem — arra, hogy deficitünk van; midőn felébredtek erre már azok is, a kik midőn 1872-ben mondtam, hogy nem arról van szó, a mit a trónbeszéd mond, hogy az állambháztartás egyensúlyát meg ne zavarjuk, hanem arról, hogyha már meg van zavarva. helyreállítsuk; a kik — mondom — még akkor nemcsak tagadták azt, hanem tisztán ellenzékieskedésből eredő insinuationak nevezték ez állítást: 1873-ban felébredtek már ezek is arra, hogy deficit van. A kormány tehát megalakult azért, hogy a már fejünkre nőni akaró bajokon segítsen; hogy megtakarításokat eszközöljön a lehetőség legszélsőbb határáig, hogy oly intézkedéseket proponáljon, a melyek az állambháztartás rendezésére vezetnek.

Hogy mennyire ment a kormány a megtakarítások tekintetében a kellő határokig, fényes tanúsága az, hogy a pénzügyi bizottság tisztán az adminisztrationalis kiadásoknál is aránylag tetemes megtakarításokat proponálhatott úgy, hogy a miniszterek maguk is beismerték, hogy az az adminisztráció megzavarása nélkül lehetséges. Erre nézve több bizonyosság nem szükséges és ennek megtörténhetése más irányban ismét jele annak, hogy még ott is nagyon hiányos, a hol legkevésbé tenné fel az ember, az igazi parlamenti kormányforma iránti érzék; mert egy megtakarítások eszközzésére alkotott miniszteriumtól én legalább azt vártam volna: hogy terjeszsen be oly költségvetést, mely-

ben a megtakarítások legszélsőbb határáig megy, úgy, hogy ha valaki még törőlni akar, mondja meg, „ez nem lehet; így nem vállalom el a felelősséget; tegye az, aki a felelősséget elvállalja.“ (Helyeslés balfelől.) Az ilyen bizottsági utasítások elfogadása ismét a dicasterialis, s nem a miniszterialis kormányzat jellegét mutatja. (Ugy van! (Helyeslés balfelől.)

Egy további teendője lett volna a kormányznak a közigazgatás, az igazságszolgáltatás terén, továbbá a vasutak csoportosításánál, az államvasutak jobb kezelés alá vételénél, tehát jövedelmezőbbé vételénél az ország kincstára érdekében legalább is erélyes iniciatíváját megtenni; kötelessége lett volna az államjavarokra vonatkozólag javaslatokat kidolgozni, a mi helyett azt hallottuk a múlt napokban a. t. pénzügyminister urtól, hogy jó lesz, ha a t. ház elfatározza, hogy azok eladassanak, mert akkor azután hozzáfoghat a ministerium egy tervezet kidolgozásához; holott szerintem a ministeriumnak kellett volna az indítvánnyal és tervezettel előlépni. (Ugy van! Balfelől.)

Itt van a közmunka kérdése. Évek óta foglalkozott vele a ministerium, és mindenki tudja, hogy az egyes adótételek, illetőleg az adótételek egységi emelése nélkül, a kijátszásnak lehetetlenné és a felhasználásnak jobbá tétele által igen nagy összeg, legalább két millió forint lett volna az ország javára megtakarítható. Azonban e téren nem történt semmi.

Itt van a vám- és kereskedelmi szövetség kérdése. Ha a ministeriumnak 1872 végén, midőn a kikötött öt év lejárt, eszébe jutott volna az ország érdekében élni a neki adott joggal: már 1873 második felében vagy meg lett volna javítva azon egyesség ránk nézve sérelmes pontjaiban, és 1871-ben már számokban vettük volna hasznát ezen javításnak; vagy ha ez nem sikerült volna, letelt volna a felmondási idő 1874 közepéig és a megjavított viszony ma már egy positiv tételét képezné a költségvetésnek. (Helyeslés balfelől.) Akkor ezt nem tették, de nem tették 1874-ben sem, pedig ha 1874-ben kezükbe veszik, már most is elérkeztünk volna a felmondási időhöz s az egyezkedés nem sikerülése esetében 1875 másik felére letelt volna azon év, melyben reménységem szerint újabb egyesség alapján megtörént volna a javítás; de a nemsikerülés esetében előtérre lépett volna a jog, másképp intézkedni, s ime leghitelesebb forrásból tanultuk meg tegnapelőtt, hogy e tekintetben ismét semmi komoly lépés nem történt, pedig ha megtörtént volna, legalább 1876-ra érvényithetők lennének a javítások. (Helyeslés balfelől.)

Én helyesnek tartom, hogy ily kérdésekben a kereskedelmi kamarák megkérdéztessenek, de nem tartom helyesnek, hogy egynémelyikének be nem érkezett felelete miatt az ügy elintézése elodáztassék. Őket megkérdezni, a feleletek beadására határidőt

kittűzni, s ha ekkor nem érkeznek be, intézkedni: ez a miniszterium teendője.

Vegyük tekintetbe azt is, minő helyetben vannak azon kereskedelmi kamarák. Azt hiszem, igen kevésnek volna kedve azt mondani — összalkotásukról most nem is akarok beszélni — hogy jól van itt minden, mert akkor meggyőződése, tapasztalata ellen szólana; azt hangsúlyozni pedig, hogy rosszul van, hogy változtatni kell — akkor, midőn ezen kereskedelmi kamarák tagjainak hitele legnagyobb részben egy az országon kívül levő intézettől függ — természetesen, hogy tartózkodnak. (Helyeslés balfelől.)

És, uraim, itt van a bankkérdés. Erre nézve azt hallottuk a t. pénzügyminiszter urtól, hogy azzal még foglalkozni sem volt ideje, s egyáltalában a hiteltügygel foglalkozni a t. miniszteriumnak nem volt ideje. Midőn hónapokkal czelőtt javaslatba hozott, hogy kellő óvatossággal a meglévő pénzintézetek alapjára, menjünk segítségére az adózóknak, legalább azoknak, a kik a hiteles megérdemlik, hogy adójukat 30—50—60—100%-nyi pénz helyett 8—10%-nyi pénzzel tudják fizetni, ezt megtagadták. Pedig szerintem a mindenki által annyira kiemelt uzsora hajain segíteni valósággal gyökeresen csakis úgy lehetett volna, és csakis úgy fog lehetni bármikor, ha arról gondoskodunk, hogy miután a pénz is áruzik, a kereslet és kínálat közti arány javuljon. Most halljuk — az igaz, még csak hallomás, meglehet nem alapos — hogy a hitelt igénylőkön a főispánok útján (Balfelől: Halljuk!) másfél milliónyi összeggel kíván a kormány segíteni. (Felkiáltások balfelől: Kortesfogás!) Nem mondom, hogy ez is nem nyújthat némi segílyt, kivált ha a t. miniszterium, úgy a mint amaz érintett indítvány tételekor mondva volt, ha elégtelennek találja ezen összeget, kész lesz a segíly mennyiségét nagyítani. De mégis igen furcsa, hogy az, a mi a nyáron nem lehetett, a mi nem lehetett a nagy kölesün megkötésekor, megbízható pénzintézetek közvetítésével, az most, mikor a választások közelednek, megtörténhetik a főispánok útján. (Élénk helyeslés balfelől.)

Ha ezekhez, t. ház, mik történtek és nem történtek, hozzáveszünk, hogy az igen tisztelt kereskedelmi miniszter ur azt mondta beszédében: hogy a kormány nem állhat elő programmal, tervvel az ország ügyeinek rendezése iránt, mert most első a pénzügyek rendezése, miből azt kell következtetnem, hogy a miniszter ur és társai azon nézetben vannak, hogy ezen kettő két külön álló dolog, hogy az egyik a másik nélkül lehet: akkor igazán meg kell győződnöm, hogy a mint a múltban nem tették azt, a mit tenni kellett volna, úgy a jövőben sem fogják azt tenni, mert már maga a teendők iránti fel-fogásuk helytelen. (Igaz! úgy van! balfelől.)

Ha már ez a meggyőződés — mint előbb mondtam, — miután egyetértek azokkal, kik a házban hangoztatták, hogy nincs elvesztegetni való időnk, azt tartom, kötelességem volt odahatni, oda igyekezni, hogy ezen kormányt egy más, egy olyan váltsa fel, melytől a bajok orvoslását reményelni lehet; s épen ezért nem lett volna czélszerű elvesztegetni azon talán egypár hónapot, mely az appropriatio kérdésének feltevéseig még el fog telni.

De, t. ház, volt erre és van erre még egy más okom is. Én részemről, ha mások e ház tagjai közül helyesebbnek fogják látni, és ott fognak a miniszterium ellen erélyesen föllépni, bizonyosan — történjék ez akár az új adótörvényeknél, akár az appropriatiónál — ott leszek előbb kifejezett meggyőződésem alapján; de nem tartottam volna helyesnek, hogy elfogadva előbb a budgetet a részles tárgyalás alapjául, csak akkor, midőn a fedezet, midőn az adótörvények kerülnek színre, kezdjem a t. miniszterium ellen a támadást. Nem tartottam volna ezt helyesnek, még pedig azért nem, mert bármilyen is ezen adókra nézve a meggyőződés, melyet fővonalaiban alább el fogok mondani, nem akarhatom azt, hogy ezen fellépés oda magyaráztassék, hogy nekem és talán azoknak, kik velem egyetértenek, minden kifogásunk, minden ellenzésünk az, hogy áldozatok kívántatnak. (Élénk helyeslés balfelől.)

De nem akartam az appropriatióra hagyni a támadást, és nem tartottam ezt helyesnek azért sem, mert minden megrovási szándék távol van tőlem; de a dolog természetében fekvőnek látom, hogy ha egyszer egy párt — kelleitlenül bár — megszavaz egy költségvetést, megszavazza annak ily kellemetlen alakban jelentkező fedezetét is; mondom, a dolog természetében fekvőnek látom, hogy a ki megtette mindezt, az nem fogja aztán azt mondani: most pedig, miután ezt megtettem, kezelje azt más, kormányozzon ezen alapokon más. De különben ebből hátramaradás sem származhatik, mert hiszen kezébe veszi a dolgot egy oly kormány, melytől a jelzett tervszerti eljárást követelni, azaz várni lehet, — mert követelni kell mindenkitől, de várni nem lehet mindenkitől, (Derültség. Igaz! Ugy van! balfelől) s akkor akár indemnyti, akár ezen költségvetésnek bizonyos irányban megszorítások melletti megszavazás által a kormányzat folytonosságáról gondoskodni mindig lehet. Én részemről — egyéni nézeteimet mondom ki csak — ha egy kormány alakul, legyenek annak tagjai bárkik, első alkalommal, míg tettei nem győznek meg arról, hogy nem fognak bennünket a bajokból kivezethetni, teljes készséggel fogok szavazatommal az indemnytihez vagy a költségvetésnek az érintett módon való megszavazásához hozzájárulni. De itt ismét azt mondom, bárkikből alakuljon egy új kormány: ha elérhető lenne az, — a mit melleleg megjegyzek, mert nem szeretném, hogy azt higvjék, miszerint valami nagy reményeim

vannak, hogy az ez alkalommal valósuljon. — de mondom, bárkiből alakuljon egy más kormány, sokkal jobb azon kormány tevékenységére nézve, hogy az ne egy kész budgetet és fedezetet kapjon, s ezzel együtt egy évi kényelmes nyújtózkodásra lehetőséget nyerjen, (Igaz! Ugy van! balfelől.) mert természetében fekszik az e világ minden kormányának, hogy legyenek bár szándékai a legjobbak, nem fog kellő erélylyel a teendőkhöz hozzáfogni, kivált a mikor azoknak egy tetemes része meglehetősen kellemetlen, ha maga előtt egy esztendő lát, mely alatt nyugalommal folytathatja tevékenységét. (Igaz! Ugy van! balfelől. Zaj jobbfelől.)

A mi, t. ház, az adótörvényeket illeti, nem fogok egyes javaslatokról szólni épen úgy, mint nem szóltam a budget irányában egyes tételekre vonatkozólag tett javaslatokról, indítványokról sem; mert azt tartom, hogy egyikre úgy, mint a másokra nézve nézetemet részletesen ki fogom fejthetni, és csak akkor fogom kifejthetni, a mikor azok tárgyalás alatt lesznek: de általánosságban véve, kötelességemnek tartom jelezni azon álláspontot, melyet azokkal szemben elfoglalok. (Halljuk!)

Nem mondtam soha, nem mondom ma sem, hogy az állam érdekében újabb terheket is ne vállaljunk, ha ennek szüksége bebizonyult, sőt igenis azt tartom, hogy kell vállalnunk, de egyik feltétele annak, hogy bárminő részben és arányban járuljunk újabb terhek elvállalásához, az: egy tervszerű, a rendezésnek minden ágazataira kiterjedő irányt legalább is kijelölve látni magunk előtt, olyat, melynek folytatán remélhető, hogy ezen újabb adók nek akkor ismét a Danaidák hordójába dobatni. (Élénk helyeslés balfelől.) Másik feltételem az, a mi, azt gondolom, igen természetes, hogy igaz, ha ellenség beült az országba, nem fogjuk azt kérdezni, hogy ki az oka, hogy bejött? hanem mindnyájan össze fogunk állani, hogy eltávolítsuk, de azt gondolom, hogy erőnknek vezetését még sem fogjuk arra bízni, a ki oka, hogy bejött az ellenség. (Igaz! Ugy van! balfelől.) És ha — hogy közelebb menjünk — egy részvény-társulat igazgatójának jó indulatu, de nem eléggé megfontolt vagy könnyelmű eljárása által a részvénytársulat bajba jön, bizonyosan meg fogják hozni tagjai az áldozatot, hogy az intézetet a bajból kisegítsék, de semmi esetre sem fogják arra bízni az áldozatokat, a kinek hibái miatt bajba jöttek. (Ugy van! balfelől.) Kell tehát kitűzött terv, még pedig kiterjeszkedve nemcsak az adófelemelésre, de a megtakarításokra és a hitelviszonyok javítására, és kell másfelől, hogy mások kezeljék a nemzet által hozandó áldozatokat. (Tetszés balfelől.)

Egyáltalában, t. ház, én azt tartom, hogy oly országban, mint a miénk, és azon helyzetben, melyben annyi súlyos évek csapása után ma vagyunk, első, mindennekfölötti egyedüli eszköz-

nek csak az adóemelést venni elő, sem államgazdászati tekintetben, de még fiscalis szempontból sem helyes. — (Igaz! Ugy van! balfelől.) Ha egy országban megtétnék a nitelviszonyok emelésére a kellő lépések, ha történik tehát valami arra is, hogy az adózók fizetni is tudják adójukat, ha ez által a gazdaság, kereskedelem, ipar emelkedése lehetővé tétetik: igenis, akkor lehet, habár súlyos terheket is követelni a nélkül, hogy az ország végleg megromoljék; de követelni ezt egyoldalulag, követelni a nélkül, hogy a fizetési képesség emelésére a legkissebb is történt volna: nem egyéb, mint előre elköltése, -- hogy ne mondjam elkobzása — azon csekély tőkének, mely az emelkedésnek még eszköze lehetett volna. (Felkiáltások balfelől: Ugy van!)

De azt mondják a miniszter urak, hogy időt kell nyernünk, és erre adó kell. Hiszen, uraim, tavaly is az mondott éppen a jelen miniszterium által a kölcsön tárgyalása alkalmával, és akkor sokkal több joggal, hogy azért van arra oly nagy mérvben szükségünk, mert időt kell nyernünk. Az időt megnyertük, de méltóztassanak megengedni, azt szépen el is aludtuk (Derűtlenség és tetszés balfelől) a helyett, hogy valamit csináltunk volna.

Ha most megszavazzuk ezen adókat a jelen miniszteriumnak, azért, mert időt kell nyernünk, ismét csak az előbbi eredményhez fogunk jutni. (Ugy van! Igaz! balfelől.)

Azt mondják, ha az ország be nem bizonyítja, hogy áldozni akar, elveszti hitelét, elveszti tekintélyét. A t. közigazdászati miniszter ur odáig ment, hogy azt mondotta: tertium non datur, vagy elfogadni az általunk proponált adókat, vagy documentálni azt, hogy a magyar nemzet nem akarja fenntartani a magyar államot. Elsőben is azt kérdem: honnan veszi a miniszter ur azon meggyőződését, hogy Magyarország bajain segíteni csak egy ut van, csak éppen az, a melyet ők javasolnak? Ez mindenesetre a csalhatatlansági dogmának halvány utánzása. (Derűtlenség.) Mert értelme annak, hogy tertium non datur, vagy elfogadni, a mit a miniszterium proponál, vagy documentálni azt, hogy a magyar nemzet nem akarja fenntartani a magyar államot, annak értelme csak az lehet, hogy azt hiszi, hogy másnak jó, helyes vagy az övénél helyesebb nézetei nem is lehetnek. Legyen szives megengedni a miniszter ur, hogy nézetem szerint nem jó következése lenne annak, ha azon tételt, hogy más ut nincs, melyen az országot bajaiból kimenteni lehessen, mint a melyet ők proponálnak, ha mondom ezen tételt az országban elhinnék, mert méltóztassék megengedni, annyira nem hiszik jónak ezen utat, hogy akkor kétségbe esnének a segély lehetősége iránt. (Helyeslés balfelől.)

De kénytelen vagyok még egyre figyelmeztetni. Felhozattott itt, hogy az ország hitelét az éles megtámadások rontják; felhozatik most a miniszter által, hogy ha el nem fogadtatik az, a

mit ők proponálnak, ez dokumentálása annak, hogy a magyar nemzet nem akarja fentartani a magyar államot. Ugyan kérem, nem gondoltak-e a miniszter urak arra, hogy ha mégis mindezek daczára nem találna azon javaslatok midegyike elfogadtatni: nem ők hirdették-e ország-világnak, — még pedig ellenkezőleg az igazsággal — hogy a magyar nemzet nem akar áldozni a magyar állam fentartásáért. Nagy nyomást akarhatnak ezzel gyakorolni — s meglehet, fognak is a maguk helyzetének megóvására, de véghetetlen rosz szolgálatot tesznek vele a magyar államnak. (Ugy van! balfelől. Mozgás jobbfelől.) Én azt tartom t. ház, a követendő utra nézve, (Halljuk!) a melyre nézve természetesen valami nagy ujdonságot magam sem fogok mondhatni, mert hiszem az eszmék eléggé meg voltak vitatva, és én azt hiszem, hogy az egymásután meghatározásában az egyes intézkedések iránti nézetekben és a kifejtendő erély fokozataiban rejlik a különbség, mert eddig még nem hallott és nem látott eszközökkel előállni, nem hiszem, hogy bárkinek is hatalmában volna; én azt hiszem, hogy első kötelesség lett volna, s ha már elmulasztatott, lesz ezentul, elmenni a megtakarításokban a szélső határig, azaz azon határig, amelyen túl az administratiónak jól fentartása már lehetetlenné válnék; továbbá megtenni a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban, az állami kormányzat összes köreiben mindazon változtatásokat, melyeknek alapján a pénzügyi rendezést azokkal kapcsolatosan eszközölni lehet. Fontossággal bírnak ezek; a közigazgatási reform főleg azért, mert az adók behajtását és czélszerű kezelését fogja könnyíteni, az igazságszolgáltatás körüli teendők pedig azért is, mert meggyőződésem szerint ez az egyik pont, a hol tetemes összeget lehet és kell megtakarítani az igazságszolgáltatás megrontása nélkül. (Ugy van! balfelől.) Kézbe kell venni minél előbb a vámszövetség kérdését, kézbe kell venni minél előbb a bankkérdést, és elintézni mindkettőt a pénzügyi rendezés szempontjából. S így egyfelől alábbszállítva a kiadásokat, másfelől szaporítva a jövedelmeket, de rendezvén a hitelviszonyokat és ez által emelvén az adóképességet: ezen adóképességtől, melyről ekképen már gondoskodva van, kell aztán a nagyobb áldozatokat követelni. (Tetszés balfelől.) Nem mondom, ha ily tervszerű működés megkezdődik — és ezt félreértés elkerülése végett kívánom megjegyezni, — hogy oly jövedelemszaporítások is elodázandók volnának, melyek az élvezetekre vettettek ki, vagy az élet szükségéhez nem tartozó bárminő multságok megadóztatásával járnak, de valószínű adóemlést nem képeznek. De azt tartom, hogy minden direct adó egyoldalú felemelése, hogy ha egyidejűleg nem gondoskodunk a hitelviszonyok javításáról is, nem hogy segítene az ország bajain, de egypár év múlva végelszegényedésre fog vezetni. (Ugy van! balfelől.) És ha megtekintem a pénzügyi bizottság

jelentését, e szerint 1876-ra 14.500,000 frt fogna maradni. Ha hozzá vesszük azon jövedelememeléseket, a melyeket az általam fennebb jelzett feltételek mellett én ma is elfogadhatóknak tartok, az összeg 19.500,000 frtra emelkedik. Kevesebb maradna tehát 1876-ra átvihető 8 millióval annál, mint a menüit a pénzügyi bizottság jelentése kiszámít. Ugyanis a pénzügyi bizottság jelentése szerint 14.500,000 frt. marad. A t. miniszter ur ehhez proponálván 13 millió adót, ez lenne 27.500.000 forint. Ha e helyett a jövedelemnek indirect uton való fokozásából, vagy az adókijátszások meggátlása iránti intézkedésekből csak 5 millió forint vétetik fel, ez tesz 19.500,000 frtot, és így nyolcz milliónyi a különbség. Én, t. ház! meg vagyok győződve, hogy ha mindazon téreken, melyeket említettem, megtörténik, a minek történnie kell; ha ezenkívül az államvasutaknál, ha a vasutak csoportosításánál, ha az államjavaknál szintén megtörténik mindaz, minek megtörténnie kell; ha nem fogjuk bizonyos tüzletekre nézve tovább követni azon politikát, melyet csakis kártyás politikának nevezhetünk, hogy mert már bizonyos milliókat belevesztettünk, menjünk még tovább s veszítsünk hele még néhány milliót: akkor — mondom — meg vagyok róla győződve, hogy a deficitet el lehet enyésztetni az 1877. év folyamán, oly feltétellel, hogy a pénztári kezelés folytonosságára okvetlenül szükséges összeg kiegészítéseül, ha ez másképen nem lehetne, ezen év végeig 8 millió frtról, ha kell, kölcsön útján is gondoskodjunk, és gondoskodjunk arról, hogy 1876. év végén a szükséges összeg akár a bank-privilegium fölötti egyezkedések alkalmával szerintem nyerhető kamatnélküli kölcsönből, akár más uton megszereztetvén, azután mint egy állandó alap meglegyen oly célra, hogy az év első hét hónapjában, midőn kiadásaink nagyobbak, bevételeink pedig kisebbek, az ekként támadó hiányt abból fedezzük; de az év második felének nagyobb jövedelméből ismét kiegészítsük, úgy hogy az év végén mindig ismét intacte ott álljon a következő év első hónapjai kiadásainak fedezésére.

Én tudom t. ház, és örülök neki, megvallom, hogy a képviselőház kebelében ma kölcsönökről beszélni nehéz dolog. és én nálam jobban nem óhajtja senki, hogy a kölcsönökkel való gazdálkodásnak vége vessék: de viszont állítom azt is, hogy befektetésekre, — csak jól megfontoltassanak azon befektetések — kölcsönt fölvenni, a legrendesebb viszonyok közt is lehet egy feltétel alatt: ha azon kölcsönök kamatai a rendes bevételekből megnyerik fedezéstüket; de nálunk átmenetileg, egy-két évi csekély összeget még felhasználni annyival inkább lehet, mert ha azon 15 millióra nézve, melyet vasuti garantiákra fizetünk, tökéletesen igaza volt is egy előttem szólott képviselő urnak, hogy nem valami hasznos tőkebefektetés, de minden esetre nem egészen, nem véglegesen elköltött pénz; s így ezen kiadásnak részben való

fedezésére még pár évig apróbb kölcsönökhöz nyulhatunk, ha másfelől a kamat fedezéséről gondoskodunk. Nem csak lehet ezt tennünk, hanem, azt tartom, helyzetünkben ez czélszerűbb is, mert egy pár év alatt kihevervén az ország bajait, némi részben legalább, ezen pár év alatt a bankkérdésnek is megoldásával lehetővé a hitelviszonyok javítására hatni: 1877-ben, ha éppen szükséges lesz, minden aggály nélkül ki lehet vetni azon adót, mely most az adósok tőkáját támadja meg.

Mielőtt áttérnék, t. képviselőház, beszédem utolsó részére, nehogy azt félbeszakítani kénytelen legyek, engedje meg a t. ház, hogy beadjam a budgetnek a részletes tárgyalás alapjául el nem fogadására vonatkozó indítványomat és kérem, hogy azt beszédem végén felolvashatni, és miután a többiekkel is az történt, kinyomatni és annak idejében a szavazásnál figyelembe venni méltóztatnék.

Áttérek most már, t. ház, a miről majdnem mindegyik szónok e házban megemlékezett: a létező pártviszonyokra és az azokból eredő bajokra. (Halljuk!)

Nem fogok, t. ház, itten sem újat, sem meglepőt mondani, mert szándékom nem egyéb, mint azoknak, a miket más alkalommal már részint a házban, részint azon kívül érintettem, bővebb, tisztább kifejezése. (Halljuk!) Hogy ezt tehessem, mindenek előtt egy megjegyzést kell előre bocsátanom, mely vonatkozik arra, hogy azokra nézve, a mik mint közösügyi törvények nevezetnek és ismertetnek, igen sok félreértés létezik meggyőződésem szerint e házban is, de még több az országban. (Halljuk! Halljuk!) Ugyanis igen sokszor összezavartatnak annak nagyon különböző természetű részei, sőt alattuk értetnek olyanok is, a melyek alájuk egyáltalában nem tartoznak. Ugyanis én szerintem három csoportja van a közösügyi — hogy ezen szóval éljek — törvényeknek. (Halljuk!)

Az első az 1867. XII. t. cz., melynek tartama időhöz kötve nincs, melyet minden alkotmányos fogalmak szerint meg lehet változtatni, mihelyt az iránt minden factorok egyetértenek, e factorok közé számítván igen természetesen az osztrák törvényhozást is, de mely éppen azért, mert időhöz kötve nincs, mindaddig, míg újabb egyezmény létre nem jön, fennáll. (Helyeslés.)

A második csoportot képezik azok, a melyek bizonyos évek számához vannak kötve. Ilyen a quota mennyisége, ilyen a vám- és kereskedelmi szövetség, ilyen a védrendszerrel alkotott törvény. A mint méltóztatnak tudni, ezeknek lejáratí idejük van, némelyiké már igen közel, az általam utóbb említetté valamivel távolabb. Ezeknél igenis körülményszerűleg, szükségszerűleg előáll az újabb intézkedés szüksége; ezeknél, mert tartamuk időhöz van kötve, újabb egyesség létrejötté, vagy létre nem jötté esetében való intézkedés lehetősége előáll, mert ezekre nem lehet mondani,

hagy fennmaradnak mindaddig, míg újabb egyesség létre nem jön. Ez a második csoport. (Helyeslés.)

A harmadik csoportot képezik szerintem az elvállalt államadóssági járulékok. Lesznek talán e házban, a kik visszaemlékeznek azon tárgyalásokra, a melyek ez irányban annak idejében folytak e házban; de mindenesetre hivatkozni merek a képviselőház naplóira, hogy részemről azok közé tartoztam, a kik az elvállalt összeget soknak tartották, a kik helytelennek tartották, hogy már előre lemondunk egy őszinte, vagy beburkolt kamatreductióból eredhető hasznonról; de akár elleneztem, akár nem: ma fennáll az a tény, hogy az összeget Magyarország törvényhozása elvállalta, elvállalta pedig úgy, hogy — kétszeres fájdalommal mondom — a kamatreductióból eredhető minden előnyről lemondott. Ez képezi tehát a közöstudgyi kiegyezésnek azon terhét, a melyet — bizony nem jó kedvvel mondom ki — fizetni mindig fog kelleni, hacsak a törvényben kijelölt módon a járuléknak megfelelő tőketörlesztés által nem birjuk e kötelezettséget megszüntetni, mert méltóztassanak elhinni, nem jöhet Magyarország oly helyzetbe még azon esetben sem, a miről bizonyosan senki sem álmodozik ez országban: egy szerencsés forradalom esetében, hogy épen ezen terhektől menekülnie lehessen. (Élénk helyeslés.)

A negyedik nem csoportja a közöstudgyeknek, hanem az, a mit sokan a közöstudgyek sorába tartozókkal tévesztenek össze, nem e házban, de az országban, a magyar önálló bank kérdése. Ez, mondom, egyáltalában a közöstudgyek közé nem tartozik. (Ugy van!)

Ha már így állanak ezen közöstudgyek — pedig azt hiszem, így állanak — különböző természetük szerint, akkor kénytelen vagyok még azt kifejtteni, hogy az 1867-ik XII. tezik módosítása ma és nem tudom meddig előtérbe nem léphet, égető kérdést nem képezhet. (Helyeslés.) És megmondom miért. (Halljuk! Halljuk!) Nem képezhet azért, mert nincs meg az első kellék sem arra, hogy még csak meg is lehessen indítani az a fölötti tárgyalásokat; nincs meg a többség a magyar törvényhozás kebelében; de nem léphet előtérbe azért sem, mert annyi complicált forumon keresztül kellene és kell annak idejében az újabb egyezséget megkötni, hogy ezen időt az egyebekre nézve tétlenül bevárni Magyarország anyagi helyzete nem engedi meg. (Élénk helyeslés és tetszés.) És még megjegyzem azt is, mit már több ízben kimondtam, de talán nem a ház kebelében, hogy bár teljesen abnormis helyzetnek tartom, hogy az ország kiadásainak egy nagy része felett ne a magyar képviselőház határozzon, de a mi közvetlenül a financiális eredményeket illeti, én nem tartom, hogy nagy financiális bajainknak főoka ez volna, én nem hiszem, hogy a segítségnek ennek megváltoztatása volna legfőbb eszköze. (Élénk helyeslés.) Mondom, nem hiszem, és pedig miért?

azért, mert ha megfontoljuk, hogy nagy deficitünkben minő összeget képvisel az, a mi a delegáció által megszavazott és fel- emelt közöstudgyi kiadásokból származik, és megfontoljuk azt, minő összeget képvisel az, mi e házban a magyar törvényhozás által megszavazott összegekből származik, nem tagadhatom el magamtól azon meggyőződést, hogy azon irányzat nyomása alatt, melyben a mult 7 év alatt voltunk, ha a ház szavazta volna meg azon tételeket, akkor sem lennének azok kisebbek. (Ugy van! Élénk helyeslés.)

T. ház! Hozzáteszem még azt is, hogy igenis, minden ágá- ban a kormányzatnak, s így a közöstudgyi költségekben is, szükségünk van megtakarításokra. (Helyeslés.) De ha a kormány teljesíteni fogja, úgy a mint meg kell hogy valljam, a multban nem teljesítette kötelességét, melylyel ez iránt tartozik, lehető- nek tartom a megtakarításokat a jelen módszer szerint is. (He- lyeslés.) De megvallom azt is, hogy sem a jelen módszer szerint, sem ha a ház kebelében történnének — valami nagy eredményt tőle nem várok, mert bár helytelen, sajnos az, hogy Európa nem- zetei oly politikát követnek, mely minden ország anyagi erejét veszélyeztető nagy hadseregek tartásával jár; de méltóztassanak megengedni, én a magam részéről, ha máshonnan proponáltatnék is, hogy szállítsuk le a véderőt annyira, hogy szünjék meg biz- tonságunk, még csak el sem fogadnám. (Élénk helyeslés.)

Mert meg vagyok győződve, hogy a megtakarításoknak igen- is meg kell történni, de csak azon határok közt, hogy Magyar- országnak és a magyar-osztrák monarchiának biztonsága ne ve- szélyeztessék, mert a pénzügyi rendezésnek és hitellünknek is egyik feltétele, hogy államunk fennállása és biztonsága iránt ké- tely ne legyen. (Élénk helyeslés.)

Ezeknek előrehocsátása után (Halljuk! Halljuk!) hadd ele- mezzem röviden, mi most nálunk a pártok helyzete. (Halljuk!)

Megalakultak a pártok 1867 ben, hogy ne mondjam kizá- rólág, de főleg azon alapon, hogy melyik minő állást foglal el az 1867. XII. t. czikkkel szemben.

Én távol vagyok attól, hogy ezen megalakulást igazoltnak ne tartsam. Azt hiszem, igazolt volt az egyik és másik részről is. Azok, kik megteremtették a szóban levő alapot, természetes, — bár óhajtottam volna, egyéni nézetem szerint, hogy ne tették volna — de természetes, hogy annak megvédése körül sorakoztak legelőbb.

Ép oly természetes, hogy mi, kik azon módozatokat, melyek ott meg vannak állapítva, rosznak tartottuk és rosznak tartjuk ma is, sorakoztuunk azon reményben, hogy azokat megvál- toztatni leszünk képesek.

Engem főleg két indok vezetett. Egyik, mely vezetett, az volt, hogy — nem tagadom — reménylettem, hogy az ország megadandja ezen nézeteknek a többséget, hogy az ez iránti actió

megkezdeni lehessen. A másik, mit reményltem, az, hogy ha eltérnek is nézeteink e tekintetben, de azok, kik jónak tartják az 1867. XII. t. cikket, melyet én rosznak tartok, bármennyig kormányozzanak is, az országot anyagilag és szellemileg előbbre fogják vinni.

Nem tagadhatom, mindkét feltevésemben csalatkoztam. Ha csak az elsőben csalatkoztam volna és csalatkoztunk volna, azt gondolom, senkinek sem jutna eszébe, nekem legalább bizonyosan nem, a párhelyzetekről értekezni. Mert ha azon párt az országot anyagilag és szellemileg emelte volna, mely ama törvény védelmére sorakozott, a helyett, hogy fájdalom, oda vitt bennünket, hol most vagyunk, semmi okunk sem lenne, és nem lett volna azt mondani, így kára lesz az országnak, így elpusztul az ország.

De, uraim, ha a baj constatálva van, a mihez még hozzá kell tennem, mert ez adja meg a dolognak igazi természetét, — hogy most már megvannak alakulva a pártok, úgy, hogy minden pártnak saját tagjai egyetértenek azon kérdésre nézve, mely ma nem tárgyalható, meg nem oldható, mely ma nem válhatik practicus, égető kérdéssé; de a pártoknak egyes tagjai — és talán éppen azért, mert sokkal többen vannak, — ez inkább áll a t. többségről, mint rólunk, — nagyon is szétágazó nézetben vannak azon kérdésekre nézve, a melyeknek megoldása napirenden van, a melyeknek megoldása égető szükség. (Élénk helyeslés.) T. ház! Ebben kell keresnem egy erélyes tervszerűt actionának legnagyobb akadályát. De a kérdés, mondom, az, hogy miután megvan a baj, mit kell tenni? Egy igen t. képviselőtársam, Simonyi Ernő felemlítette, hogy igen roszak a pártviszonyok, és sokan elébe teszik a pártérdeket a haza érdekének, holott nincs abban semmi lehetetlenség, hogy ha valaki megvan győződve, hogy az út rosz, melyen eddig járt, pártállását megváltoztassa. Én tökéletesen igazat adok neki elméletileg, de megvallom, hogy az elmélet nagyon szélesre kiterjesztve veszedelmessé válhatnék, mert a megváltozott meggyőződésre hivatkozás köpenyegévé lehetne a kielégítést váró hiúság éppen úgy, mint a sértett hiúságnak. (Igaz! a baloldalon.) De nálunk nem is ez a helyzet, mert egyik párt sincs azon helyzetben tudtomra, hogy arról lenne meggyőződve, miszerint helytelen azon alap, a melyen a párt megalakult, sőt a t. tuloldal, úgy tudom ma is helyesnek tartja, hogy az 1867. XII. t. cz. minden határozatai megtartassanak, míg mi ezen az oldalon most is óhajtandónak és kívánatosnak tartjuk, hogy annak bizonyos részei megváltoztassanak. (Csanády Sándor: Az egész! Halljuk! Halljuk!)

Midőn, t. képviselőház, a helyzet ilyen, és mert én senkitől e világon elveinek megtagadását, az azok valószínűsítéséről való

lemondást nem tudnám követelni, de éppen azért ezt magamtól sem hagyom követelni, (Általános helyeslés), ha segíteni akarunk a bajon, csak egy mód van: ne azt kérdezzük egymástól: mi nézetünk a jövő kérdései felett, de kérdezzük egymástól azt: mi nézetünk a mostani égető kérdésekről? (Élénk helyeslés.)

T. ház! Hogy elveinek, álláspontjának elhagyásával nem tud sem párt, sem egyén segíteni, azt a historiából idézett számtalan példával lehet bizonyítani; de, uraim, én a mi helyzetünkre hivatkozom csak. Ez is tanúsítja azt, hogy ha elveinek elhagyásával a működés terére lép valaki, ha ezt önzetlenül, ha ezt nem nagyravágyásból, hanem aggódó hazaszeretetből teszi csupán, mint a jelen esetben, minden esetre nemes áldozat, de a hazai ügyeire elveszett áldozat lesz. (Általános helyeslés.)

Azt mondám, t. ház, (Halljuk!) hogy azt tekintjük, kik értünk egyet a természetszerűleg napirenden levő kérdésekre vonatkozólag. Engedje még meg a t. ház, hogy azok egynemelyikére nézve, az általam legfontosabbaknak tartottakra nézve, pár szóval és főbb irányban jelezzem nézeteimet. (Halljuk!)

A mi, t. ház a közigazgatásnak minden oldal, minden párt és árnyalat részéről hangoztatott rendezését illeti, én részemről azon meggyőződésben vagyok, — és ezt jelezni tartozom — hogy a törvényhatósági tisztviselők választását megsemmisíteni, azokat kinevezett tisztviselőkké tenni nem óhajtom. (Helyeslés balról.) Lehet a választási visszaélések ellen orvoslást találni, lehet, ha ezen tisztviselőknak nagyobb hatáskört adunk, a qualificationalis feltételeken változtatni, de magát a választást megsemmisíteni nem akarom. (Élénk helyeslés balfelől.) Tudom, hogy Angliában az önkormányzatot nem választott tisztviselők tartják fenn, de egyfelől igen helyesen mondatott itt több oldalról, hogy nem másolni, hanem a történelmi fejlődés alapján applicálni kell; (Helyeslés) már pedig nálunk itt a történelmi fejlődés más mint Angliában. De nem akarom megsemmisíteni a választást azért sem, mert megvallom, nem tartom a bürokratitát meggyengíthetőnek akkor, ha az eddig csak a központban létezett bürokratiahoz most egy törvényhatósági bürokratitát adunk. (Ugy van! balfelől.)

Már pedig, uraim, a kinevezett és állandó, rendes fizetést húzó tisztviselő-seregéből előbb utóbb bürokratia válik; Angliában a kinevezettek közül nem vált azért, mert azok fizetés nélkül szolgálnak. De azt, a mi itt mások által mondatott, hogy a törvényhatóságok kebelében az administratív különböző ágaiban az összhangzat előállíttassék, részemről én is helyesnek és szükségesnek tartom. Lehet, és szerintem kell, hogy legyen ennek kapcsa a kormány által kinevezett közegekre nézve, annak ott levő — ma főispánnak nevezett — hivatalnoka, a ki által, mint-hogy ő egyszersmind a törvényhatóságnak elnöke, létre lehet

hozni, mint kapocs által, a kellő ériutkeezést és biztosítani a kellő összhangzatos működést a törvényhatóságok választott és a kormány kinevezett közegei közt is. (Helyeslés.) Lehet szerintem helyesen szabályozni, jobban mint ma van, az ellenörködést, mert az én meggyőződéseim szerint teljesen sikeres ellenörködést oly közegek nem gyakorolhatnak egymásra, melyeknek egyikétől — az ellenörizni tartozótól — az ellenörzendő eredetét veszi, vagy még olyak sem, melyek mindketten egy közös eredettel birnak. Én csak úgy képezek sikeres ellenörködést, ha a törvényhatóságokban levő kormányközegek eljárása választott autonóm testület ellenörködése alatt lesz, és ha egyéb teendőkre nézve megszorítandó főispán hatásköre az ellenörség szempontjából kiterjesztetik és sikeressé tétetik szemben a választott tisztviselőkkel. (Élénk helyeslés balfelől.)

Az igazságszolgáltatásra nézve meggyőződéseim az, hogy elég drágán fizettük meg eddig is a teoriákon túlságig nyargalást. (Derütség balfelől.) Ideje lesz visszatérni. Elmentünk oda, a hová egy állam sem ment el, a magában helyes elvnek, a közigazgatás és igazságszolgáltatás elválasztása elvének túlhajtásában, mondom, elmentünk oda, a hova eddig senki sem ment. És mi az eredmény? Általános a panasz, nem az ellenzék részéről csupán, de minden oldalról, hogy az igazságszolgáltatás rosszabb mint volt, milliókkal és milliókkal többe kerül, és mellesleg, mintegy visszagondolva a közigazgatásra, megjegyzem, hogy bár nálunk a tömeges kinevezéseket (Halljuk! Halljuk!) egy oly férfi eszközölte, ki hogy mennyire méltányoltatik, mutatja az, hogy jelenleg a miniszterelnöki székből ül, mégis ezen kinevezéseknek védelmére ma legalább senki még csak nem is gondol; (Derütség balfelől) és mert igazságos szeretek lenni, hozzáteszem én azt, hogy bizattak volna, vagy bizatnának az ily tömeges kinevezések bármire: nem tartozik a lehetőségek közé, hogy azok jók legyenek. (Ugy van! balfelől.) Mondom tehát: térjünk el a túlságos teoriától, engedjük meg, hogy az alsóbb fokokon ugyanazon közegek bizonyos esetekben bizonyos meghatározott összeg erejéig intézhessék el a peres ügyeket, a kik a közigazgatással foglalkoznak.

Igy az államkincstár nagy összegeket takaríthat meg, ha nem is rögtön, egypár év alatt, és e mellett a népet oly helyzetbe hozzuk, hogy kényelmesebben fogja magát érezni, tudván, hogy saját ügyeit egy és ugyanazon helyen, sőt ha a dolog jól rendeztetik, legtöbb esetben helyben és kevesebb költséggel intézheti el. E mellett még fiscalis szempont is szól, mert az adóképesiséget neveli azon összeggel, a melyet a nép ily módon megkímél. Megjegyzem, hogy én is igen szívesen veszem segítségtől a békebirói intézményt, csak nem tartom az egészet egyedül, kizárólag arra fektethetőnek, mert míg meg vagyok győződve, hogy ha ez kellő hatáskörrel behozatik, ki fogja magát

nőni hazánkban életképes intézménynyé, attól félek, hogy ma, ha csak a közigazgatási tisztviselők némelyikét fel nem ruházzuk hivatalánál fogva a békebirói jogkörrel, sok helyen nem fognak kellő számmal találkozni. (Ugy van!)

Hogy a vasutak czélszerűbb csoportosítására szükség van, azt mindnyájan tudjuk, és itt csak a legnagyobb erélylyel való fellépés az, a mit hangsúlyozhatok, és nem tagadhatom meg, hogy felemlítem, hogy igenis meg kell kimélni minden jogos érdeket ezen szempontból, de akkor, midőn az állam oly nagy kamatbiztosítási összegeket fizet, kell hogy ezen kiméletnek meglegyen a határa nálunk is, midőn oly állam, a mely kamatbiztosításra soha mit sem adott, hol a vasutak magánvállalkozók által építettek, mondom, midőn még oly államban is, mint Anglia, mikor az állam érdeke kívánta, hatalomszóval beleszóltak a teendőbe.

Az államvasutakra nézve a hérbeadást oly eszköznek tartom, a melyhez nyulni kell, ha semmi más nem segít, de csakis ekkor kell hozzányulni. És meg vagyok győződve, hogy ha azok, a kik ezen vasut ügykezelését ma vezetik, tudni fogják, hogy ha nem képesek oly módokat ajánlani és oly eljárást követni, a mely által ezen vasut ha nem is nagy, de tisztességes jövedelmet adjon, ezen vasut haszonbérbe fog adatni, midőn természetesen az állam kikötheti ugyan, hogy tisztviselői átvétessenek, de nem kötelezheti ugyan a bérbe vevőt, hogy a bizonyos idő alatt képtelennek bizonyult tisztviselőt is megtartsa, fognak módot találni jövedelmek emelésére.

Hasonlag egy kérdés, a melyre nézve egyet kell érteni azoknak, a kik együtt működni akarnak, melyre nézve röviden olajtom jelezni nézetemet, a vám- és kereskedelmi szövetség kérdése. Én barátja voltam mindig s barátja vagyok ma is a szabad kereskedés elvének, bajaink forrását nem abban keresem, hogy a vámszövetség a szabad kereskedés elvének hódol, hanem abban keresem, hogy az ugy lett megkötve, hogy mi nem részestülünk, legalább nem kellő mértékig, a szabad kereskedés előnyeiben, de részestülünk mindazon hátrányban, a melyekkel mint minden intézmény, az is jár, azaz azáltal, hogy a közös vámterület határain fenálló vámtételek némelyike protectiója alá véve az osztrák ipart, megfosztattunk azon előnytől, hogy azon cikkeket onnan vehessük, a honnan a szabad kereskedés mellett legelőszöbbsen kaphatók lennének, és midőn az osztrák ipar termékeit, és pedig a külső vám által némileg védett termékeket minden vám nélkül engedik hozzánk behozatni, a szabad kereskedésnek minden lehető hátrányaiban részestülünk, mert iparunk fejlődése ily intézkedés folytan lehetetlenné tétetik, sőt ezen eljárás mellett a mi rovásunkra is protegált osztrák ipar, mielőtt a mienk kifejlődhetnék, el fogja foglalni természetszerű piacunkat a keleten. Nem tehát a szabad kereskedés elvében, de annak egyoldalú,

helytelen alkalmazásában van a baj. Én, t. ház, kijelentem, hogy én részemről nagyon óhajtom, hogy ezen szempontokból és azért, hogy indirekt adóink után intézkedhesünk saját kincstárunk érdekeinek követelményéhez képest, kész vagyok egyezkedni, sőt részemről óhajtom, hogy az egység sikertüljön ezen feltételek mellett, de úgy, hogy a közös vámterület azért fennmaradjon. Azonban kénytelen vagyok kijelenteni azt is, hogy azon nem várt esetben, ha az országnak jogos, méltányos érdekei másképp kielégíthetők nem volnának, utólsó esetben a vámszövetségről szóló és az 1867. évi XII. törvényben fenntartott joggal, a vámsorompók felállításának jogával is kellene élni.

Röviden, óhajtom, hogy megmaradjon a vámszövetség, megmaradjon, ha lehet, a szabad kereskedés alapján az egységes terület, de csak azon feltétel alatt, hogy annak egyes tételei méltányosan állapittassanak meg, hogy Magyarország továbbra is ne fizesse másnak az adóját. (Élénk helyeslés jobb- és bal-felől.)

A mi a bankkérdést illeti — és több kérdéstről specialiter talán nem is fogok szólni — én, bár tudom, hogy sokaknak nem fog tetszeni (Halljuk!) erre nézve is azt mondom, hogy előnyösebbnek tartom a hozzánk legközelebbi állókkal a kiegyezést a velők folytatott háborunál. De minden esetben és minden viszonyok közt csakis egy valóban és nem csak névleg és színleg önálló magyar bankot tartok olyannak, mely az ország érdekeit kielégíthesse. (Helyeslés.)

Ezek, t. ház, a legfőbb kérdések, melyekhez természetesen igen sok járul, de a melyek felemlítésével a t. ház figyelmét fárasztani tovább nem kívánom. (Halljuk!) Ezek azok, a melyeknek alapján ha csoportosulnak azok, kik erre nézve egyetérté- nek, hiszem a tervszerű, a gyors, az erélyes megoldás lehetőségét, minden külön és specialis felhatalmazások nélkül is. (Helyeslés.) Nézetem tehát, hogy ismétljem, az: ne kérdezzük egymástól, mit tartunk a jövő kérdésétől; respectáljuk kölcsönösen egymásnak meggyőződését, ne kérjünk lemondást arról, hogy valaki meggyőződését ez irányban is, és annak idején érvényesíthesse, de nézzük és kérdezzük: kik értünk egyet az égető kérdésekben, vegyük azokat kézbe és oldjuk meg. (Helyeslés.) Nem fogunk így sem egy táborba sorakozni valamennyien; elég tér nyílik itt is a külön véleményeknek, de bármely véleményárnyalat legyen többségben, az képesítve lesz kezébe venni a kérdések megoldását.

És még csak egyet kívánok, t. ház, megjegyezni figyelmeztetéstill, — (Halljuk! Halljuk!) őszintén megmondom a t. ház tagjainak ép úgy, mint hazám fiainak általában, hogy azok, kik az 1867. XII. t. cikket, úgy a mint van, fentartani akarják, gondolják meg, hogy ha az ország tovább is jelen zülalt helyeze-

lében marad, ha pénzügyileg, közgazdaságilag nem rendeztetik, nem fogják megtartani azt az alapot. (Helyeslés.) El fog az alap enyészni, de nem azért, hogy úgy változtassék meg, mint mi akarjuk, hanem azért, hogy úgy változzék meg, mint együnkünk sem óhajtja. (Igaz! Ugy van!) Megtörléhetnek, hogy hosszú évek küzdelmei után, — reményilem ezt a magyar nemzetnek nem ugyan csillagától, de reményilem szívósságától, hogy ez esetben is ismét vissza fogja küzdeni helyzetét, de mindenesetre újabb nehéz szenvedések és áldozatok árán. Ha ezt meggondolják, ne tagadják meg a kibontakozás lehetőségét dogmaticus követelésekkel. (Ugy van! Igaz!) Figyelmükbe ajánlom és figyelmiükbe ajánlom, kik azon meggyőződésben vagyunk, hogy fenntartásával ugyan, legalább az én nézetem szerint, a velük közös fejedelem alatt álló országokkalli szövetségnek, másként kellene azon kérdéseket s hazánk érdekében jobban megoldani; mi nekünk is meg kell gondolni, hogy ezen megoldásnak lehetősége, ha nem is ma, de a jövőben, attól függ, hogy legyen itt egy rendezett pénzügyekkel bíró consolidált magyar állam. (Élénk általános helyeslés.)

Sem önök, sem mi nem fogjuk elérni azt, mit akarunk, ha lehetetlenséget kívánva egymástól, lehetetlenné tesszük a kibontakozást. (Helyeslés.)

Mi fog történni, t. ház, nem tudom, mert az idő drága. Ohajtanám, hogy megfontoljuk ezeket e házban, de ha itt nem lehet, fontolja meg mindenk felett a nemzet, hogy nemsokára a választások útján fog dönteni saját sorsa felett. Ezen utóbbi ítéletben bizonynyal meg kell nyugodni.

Én elmondottam azt, mit, úgy hiszem, helyzetemnél fogva elmondanom kellett, követve a költőnek azon jelszavát: „A haza minden előtt!” És most, midőn bezárom beszédemet, azon nyugalommal tilok le, hogy teljesíttem azt, mit Nelson Trafalgárnál az angoloktól várt: Teljesíttem kötelességemet. (Hosszas élénk eljenzés.)

